

UO'K: 378:372.136

**BO'LAJAK JISMONIY MADANIYAT O'QITUVCHILARINING
PEDAGOGIK MADANIYATI VA KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZIMI****THE MECHANISM FOR DEVELOPING THE PEDAGOGICAL CULTURE AND
COMPETENCE OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS****МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И КОМПЕТЕНТНОСТИ
БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ****Mamadova Feruzaxon Mirzaaxmad qizi**

Farg'ona davlat universiteti Sport faoliyati turlari kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada bo'lajak jismoniy madaniyat o'qituvchilarining pedagogik madaniyati va kompetensiyasini rivojlantirish mexanizimi haqida so'z yuritilgan. Shuningdek bo'lajak jismoniy madaniyat o'qituvchilarining pedagogik madaniyati va kompetensiyasini rivojlantirish mazmunini ilmiy asosda o'rgatish, uning tashkiliy va texnologik asoslarini modernizatsiyalash haqida ham ma'lumotlar berilgan.

Abstract

The article discusses the mechanics of the development of pedagogical culture and competence of future teachers of Physical Culture. It is also reported about teaching the content of the development of pedagogical culture and competence of future teachers of Physical Culture on a scientific basis, modernizing its organizational and technological foundations.

Аннотация

В статье рассматривается механизм развития педагогической культуры и компетентности будущих учителей физической культуры. Также представлена информация о научном обосновании содержания развития педагогической культуры и компетентности будущих учителей физической культуры, модернизации ее организационно-технологических основ.

Kalit so'zlar: pedagogik madaniyat, kompetensiya, jismoniy tarbiya, kuzatish, so'rov, savol-javob, suhbat, taqqoslash, jismoniy tayyorligi, individual-psixologik xususiyat, pedagogik jarayon.

Ключевые слова: педагогическая культура, компетентность, физическое воспитание, наблюдение, опрос, вопрос-ответ, беседа, сравнение, физическая подготовленность, индивидуально-психологическая характеристика, педагогический процесс.

Key words: pedagogical culture, competence, physical education, observation, inquiry, question and answer, conversation, comparison, physical readiness, individual-psychological feature, pedagogical process.

KIRISH

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan, Yangi O'zbekiston taraqqiyotining strategiyasi ishlab chiqildi. Unda, "Jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish aholi salomatligini taminlashda muhim omildir" deb baho berilgan. Shu bilan bir qatorda 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining 67-maqsadida; "Jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanadigan fuqarolarining sonini oshirish" ko'rsatilib, jismoniy tarbiya va sport bilan muntazam shug'ullanadigan aholi sonini 2026 – yilda 33 foizga chiqarish belgilangan. Ayniqsa, Prezident Shavkat Mirziyoyevning joriy yilning 1-apreldagi ommaviy sportni rivojlantirishga bag'ishlangan maxsus yig'ilishida, 7 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan yoshlarni ommaviy sport bilan shug'ullanuvchilar sonini 6 milonga yetkazish, 2022-yil 20-dekabrda O'zbekiston xalqiga, Oliy majlis deputatlariga, Senatorlarga murojatida: "Turli yoshdagi kishilar uchun jismoniy mashqlarni o'rgatish ishlari yo'q"ligi to'g'risida alohida ko'rsatmalar berildi. Mamlakatni 2023 yilgi taraqqiyot strategiyasi dasturida, jismoniy tarbiya va sportga nihoyatda keng o'rin berildi.

Shunga ko'ra Prezidentimizning tashabbusi bilan millat salomatligi, uning sog'lom turmush tarzi, yoshlarning jismoniy madaniyati, sportiga oid qator davlat ahamiyatga molik tadbirlar, farmonlar, buyruqlar (3,4)ning tub ma'nosi jamiyatimiz a'zosining harakat faolligini oshirishni nazarda tutadi va ularning ijrosi – amalga oshirilishi davlat siyosati darajasigacha ko'tarilib bo'ldi.

Bo'lajak jismoniy madaniyat mutaxassislarining pedagogik madaniyati va kompetensiyasini rivojlantirish mazmunini ilmiy asosda o'rgatish, uning tashkiliy va texnologik asoslarini modernizatsiyalash, kelajakda rivojlanish tendensiyalarini ishlab chiqish "Jismoniy tarbiya va sport pedagogikasi" fani oldida turgan dolzarb masalalardan biridir. Bunda pedagogik faoliyatning maqsadi jamiyat tomonidan belgilanishi hamda uning natijasi jamiyat manfaatlarini bilan bog'liqligi, yoshlarni ijtimoiy munosabatlar tomon yo'llashi, ijtimoiy tajriba orttirish uchun insondagi tabiiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarishga zamin yaratadi.

Bo'lajak jismoniy madaniyat mutaxassislari har tomonlama yetuk: chiniqqan, sof fikrli, mard, sabotli, qat'iyatli, kelajakda Vatanni himoya qila oladigan shaxslarni kamol toptirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Shu nuqtai nazardan, bo'lg'usi jismoniy tarbiya o'qituvchilarining faoliyatini innovatsion tashkil qilish, ta'lim-tarbiya mazmunini yangilash va boyitish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim jarayonini rivojlantirish bilan birgalikda hozirgi kun talablari oldida turgan dolzarb masala – bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini nazariy va amaliy jihatdan innovatsion faoliyatga tayyorlash, yosh avlodni jismonan tarbiyalashda samaradorlikka erishishdir. Zero, faqat jismonan barkamol, sog'lom shaxsgina o'zining intellektual, ma'naviy imkoniyatlarini to'laqonli namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu ma'noda mamlakatimizda jismoniy tarbiya tizimining tarixiy tajribalarini qiyosiy-tahliliy o'rganish, amaliy tajribalarini tanqidiy mushohada qilish asosida umumlashtirish, jismoniy tarbiya o'qituvchilarining innovatsion faoliyatini to'g'ri tashkil qilish, uning istiqbolli strategiyasini aniqlash imkonini beradi. Buning uchun maqsadli pedagogik tadqiqotlarni amalga oshirish zarurati kelib chiqadi.

Zamonaviy o'qituvchidan nafaqat o'z sohasining chuqur mutaxassisi, balki kognitiv, pedagogik va psixologik jihatdan barkamol, siyosiy va iqtisodiy bilimlar va innovatsion texnologiyalarni har tomonlama biladigan, yuksak madaniyatli, o'qituvchi unvoniga ega bo'lishi, o'qituvchilik darajasiga ega bo'lishi ham talab etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bo'lajak jismoniy madaniyat mutaxassislarining pedagogik madaniyati va kasbiy pedagogik tayyorgarligini "Jismoniy tarbiya va sport pedagogikasi"ning qadriyatlarini va salohiyatini orqali har tomonlama takomillashtirishga qaratilgan V.V.Borisova, I.N.Reshetev, M.V.Proxorova, A.A.Sidorovning ilmiy ishlaridan tashqari, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisining pedagogik kompetensiyasini shakllantirish yo'llari bugungi kungacha o'rganilmagan. Bizning nazarimizda, sport mutaxassislarining kasbiy faoliyati tizimidagi eng muhim tarkibiy qismlardan biri pedagogik komponent hisoblanadi. Masalan, qo'shimcha ta'lim sohasida (bolalar, o'smirlar va kattalar va boshqalar) turli toifalar bilan o'tkaziladigan sport mashg'ulotlarida pedagogik bilim va pedagogik mahorat kerak bo'lib, umumiy jismoniy madaniyat muammolarini hal qilishda pedagogik usullardan foydalaniladi. Shu bilan birga, jismoniy tarbiya o'qituvchisi faoliyatining mazmuni va protsessual tarkibiy qismlari zamonaviy innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tizimlashtirish yuqori samara beradi. Bularning barchasini hisobga olgan holda, bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining pedagogik kompetensiyasini shakllantirishni jismoniy tarbiya o'qituvchilarining nazariy va amaliy kasbiy tayyorgarligining eng muhim vazifasi sifatida belgilash mumkin.

Bo'lajak jismoniy madaniyat mutaxassislarining pedagogik madaniyati va kompetensiyasini rivojlantirish uchun "Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish yo'llari" informatsion-metodik seminar materiallari, shuningdek, "Muvaffaqiyatli jismoniy tarbiya" va "Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi portfeli" loyihasi sinovdan o'tkazildi. Bo'lajak jismoniy madaniyat mutaxassislariga "Jismoniy tarbiya o'qituvchisi portfeli" va "Savodli jismoniy tarbiya o'qituvchilari" loyihalari joriy etildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Bo'lajak o'qituvchilarning jismoniy madaniyatini sport pedagogikasi vositasida rivojlantirish jarayoniga integrativ yondashuvni qo'llash va unda axborotlarni qayta ishlash texnologiyasidan foydalanish pedagogik soha bo'yicha o'ziga xos innovatsion yondashuv bo'lib, uning yordamida tadqiqot jarayonida ijobiy sifat o'zgarishi va yuqori samaradorlikka erishiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning jismoniy madaniyatini sport pedagogikasi vositasida rivojlantirishdagi fanlar bloklarining yo'naltirilgan maqsad-vazifalari bor va ularning muammo yechimini hal qilishga yetarligini aniqlab olishga to'g'ri keladi. O'rganilgan davlat hujjatlaridagi imkoniyat va shart-sharoitlar bo'lajak o'qituvchilarni tarbiyalashni integrativ yondashuv negizida amalga oshirishga bo'lgan dastlabki imkoniyatlar bo'lib hisoblanadi. Shuning birga mazkur

PEDAGOGIKA

yoʻnalishdagi dastlabki izlanishlarimiz natijalari boʻlajak oʻqituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlashni integrativ yondashuv negizida amalga oshirish mumkin ekanligini koʻrsatadi. Bu esa boʻlajak oʻqituvchilarni tayyorlashni zamon talablarini eʼtiborga olgan holda integrativ yondashuv asosida amalga oshirishning ahamiyatini yanada oshiradi hamda bunday muammolarning ijtimoiy ahamiyatini ham yanada yuksaltiradi. Va qayd etish mumkinki, tadqiq etilayotgan muammoning oʻzi ham davlat ahamiyatiga ega boʻlgan ijtimoiy ahamiyat kasb etuvchi istiqbolli dolzarb muammo boʻla oladi.

Shu sababli, mazkur tadqiqot ishimizning dastlabki bosqichida boʻlajak oʻqituvchilarni integrativ yondashuv negizida tayyorlashning pedagogik va psixologik shart-sharoitlari ilmiy-metodik jihatdan asoslanib olindi. Buning uchun boʻlajak oʻqituvchilarni integrativ yondashuv negizida tayyorlashga oid koʻnikma va malakalarini shakllantirish jarayonini oʻzaro bogʻliq boʻlgan mantiqiy ketma-ketligini ilmiy-metodik jihatdan asoslab oldik. Ularni quyidagicha ifodalab oldik: talabalarda integratsiyalashga oid bilim, koʻnikma va malakalarni shakllantirish. Bu birinchi kurslar taʼlim tarbiyasi jarayonida amalga oshiriladi; talabalarda integrativ yoʻnalishlarni tanlashga oʻrgatish. Bu boʻlajak oʻqituvchilarni tayyorlashdagi ikkinchi kurslar taʼlim-tarbiyasi jarayonida amalga oshiriladi; talabalarni integrativ funksiyalarni yaratish va ular maqsad-vazifalari hamda mazmun-moxiyatini anglab yetishga oʻrgatish. Bu boʻlajak oʻqituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashdagi uchinchi kurslar talim tarbiyasi davomida amalga oshiriladi; talabalarni integrativ yondashuv qilishga tayyorlash. Bu talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashdagi toʻrtinchi kurslar taʼlim-tarbiya jarayonida amalga oshiriladi. Yuqorida qayd etilgan maktab taʼlimiga mos didaktik materiallar va spravochnik maʼlumotlar hamda muammoni yechishga kerak boʻladigan kreativ axborotlar muhitlari tayyorlanib olindi. Tizimlashtirilgan maʼlumotlar negizida talabalarni integrativ yondashuv negizida kasbiy faoliyatga tayyorlashga oid koʻnikma va malakalarni shakllantirish muammosi yechimini hal qilishga koʻmaklashuvchi maʼlumotlar bazasi tayyorlanadi. Bu boʻlajak kadrlarni tayyorlashdagi yangilangan (modernizatsiyalangan) taʼlim mazmunini shakllantirishning metodologik asoslarini tayyorlab olishga keng imkoniyatlar yaratdi. Bunday imkoniyatlar negizida hal etilgan bosqichlar boʻyicha tayyorlangan maʼlumotlarni anʼanaviy taʼlim jarayoni mazmuniga integratsiya qilish masalasi yechimini qarab chiqish mumkin boʻladi.

Boʻlajak jismoniy tarbiya oʻqituvchilarining “Jismoniy tarbiya va sport pedagogikasi” fanidan oʻquv hujjatlari, jumladan, oʻz ishlari, pedagogik amaliyot hujjatlari, stajyor kundaliklari va stajorning shaxsiy hisobotlari; ushbu amaliyot davomida olib borilgan ilmiy tadqiqot materiallari bilan tanishdik va oʻrgandik. Shuningdek, kuzatish, soʻrov, savol-javob, suhbat, taqqoslash kabi tadqiqot usullaridan foydalandik.

Boʻlajak jismoniy madaniyat mutaxassislarining pedagogik madaniyati va kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida kuzatish, soʻrov, ekspert baholash usullari va boshqalardan foydalanganmiz. Shu bilan birga, taqqoslash va integratsiya, statistik tadqiqot usullari, xulosalash usullari qoʻllanildi. Boʻlajak jismoniy tarbiya mutaxassislarining pedagogik malakasining boshlangʻich darajasini aniqlash maqsadida “Jismoniy tarbiya va sport” ixtisosligi boʻyicha yuqori kurs talabalari uchun soʻrovnoma oʻtkazdik.

“Kompetensiya, malaka” tushunchasini qanday tushunasiz? degan savolga, respondentlarning 57 foizi buni “maʼlumotli oʻqituvchi”, keyingi 13 foizi “yuksak bilimli oʻqituvchi” deb tushunsa, qolgan 30 foizi esa bu tushunchani “oʻz kasbini yaxshi tushunish” deyishadi.

Anketaning “Pedagogik kompetensiya” tushunchasini qanday tushunasiz? Hech bir ishtirokchi savolga toʻgʻri javob bera olmadi. Bu savollardan keyin “Jismoniy tarbiya oʻqituvchisining pedagogik kompetensiyasi bu...” degan savolga toʻgʻri javob yoʻq. Soʻrovning navbatdagi savoliga “Malakali murabbiyning qobiliyatini belgilang”, 54% olgan qobiliyat “tashkiliy”, ikkinchi oʻrinda “pedagogik” – 47%, ikkinchi oʻrinda “texnik” – 42% va “amaliy”. - 39%. Eng past ball toʻplagan qobiliyat “konstruktiv” hisoblanadi.

Mazkur soʻrov tahlili shuni koʻrsatadiki, boʻlajak mutaxassislar “kompetentlik”, “malaka”, “pedagogik kompetensiya” tushunchalarini farqlay olmadilar va toʻgʻri va aniq javob bera olmadilar. Ushbu soʻrovning xulosasi shuki, boʻlajak mutaxassislarining pedagogik malakasi yetarli emas va bu yoʻnalishda qoʻshimcha tadqiqotlarni talab qiladi. Shu boisdan ham “Jismoniy tarbiya va sport” mutaxassisligi boʻyicha majburiy taʼlim standartini tadqiqot vazifalari bilan bogʻliq holda tahlil qildik. Meʼyoriy hujjatlarni oʻrganish jarayonida nazariy tahlil, sintez va taqqoslash usullarini qoʻllash orqali ularning yoʻnalishi va boʻlajak sport oʻqituvchilarining kasbiy-pedagogik kompetensiyasini

shakllantirish imkoniyatlari farqlandi. Xulosa: tadqiqotning tajriba-eksperimental davrida 2-4 kurs talabalari, sport murabbiylari va jismoniy tarbiya o'qituvchilarining pedagogik kompetensiya darajasini aniqlash va ushbu kasbiy muhim shaxsni shakllantirish yo'llari sifatida shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalardan foydalanish usuli sinovdan o'tkazildi. Shakllantiruvchi eksperiment jarayonida "Jismoniy tarbiya va sport pedagogikasi" fanidan darslar va kasbiy-pedagogik amaliyotda maxsus topshiriqlar davomida kompetensiyaga qaratilgan turli loyihalarni bajarish natijasida quyidagi eksperimental "mahsulotlar" ishga tushirildi: "Stajyor portfeli", "olim portfeli", "Savodli jismoniy tarbiya" loyihasi va boshqalar. Formativ eksperiment davomida o'tkazilgan maxsus topshiriqlar o'lchovi sifatida nazariy model sinovdan o'tkazildi. Natijada eksperimental guruhlarda o'quvchilarning pedagogik malaka darajasi oshganligi isbotlandi.

XULOSA

Bugungi kunda jismoniy tarbiya darsini yangicha metodika orqali tashkil qilish, dars mashg'ulotlarida o'quvchilarni jismoniy mashqlar bilan birga ruhiy tayyorgarlikka va ruhiy quvvatini to'g'ri yo'naltirish va taqsimlashga doir ruhiy-psixologik tarbiya metodikasiga ham urg'u berish zarurligi kelib chiqmoqda. Chunki bugungi kunda o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligiga, salomatligiga va tana tuzilishiga e'tibor qaratilsa ularda kamolatning belgilarini va salomatlikni ko'rish mumkin.

Bo'lg'usi jismoniy tarbiya o'qituvchisini kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashda pedagogik jamoaning o'rni katta ahamiyat kasb etadi. Ta'lim sifatini oshirish jamiyatning barcha jabhalarida hayotni yaxshilashga olib keladi. Yangilik kiritish ta'lim sifatini oshirishning samarali vositasi bo'lganligi uchun ham rivojlangan davlatlar ta'lim jarayoniga uzluksiz yangilik kiritishga harakat qiladilar.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining kelgusidagi kasbiy faoliyatida kuch, tezkorlik, chaqqonlik, chidamlilik, qayishqoqlik kabi jismoniy sifatlar muhim rol o'ynaydi. Bunda jismoniy sifatlar doimo birgalikda, o'zaro aloqada namoyon bo'ladi. Bu inson organizmining ichki butunligi, uning funksiyalarining o'zaro harakati bilan izohlanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Борисова Н.В. Педагогические особенности создания и внедрения системы активных методов обучения в институте повышения квалификации: Автореф. дис. канд. пед.наук. М., 1987. - 23с.; Решетень Н.Н., Прохорова М.В., Фомин Ю.А. Деловые игры в подготовке специалистов по физической культуре и спорту: Методические разработки. М.: ГЦОЛИФК, 1983. - 37 с.; Прохорова Т.Н. Теория и практика формирования творческой личности учащегося в системе художественно-эстетического образования: диссертация ... доктора педагогических наук: 13.00.01. - Москва, 2003. - 301 с.; Сидоров А.А., Прохорова М.В., Синюхин Б.Д.
2. Педагогика: Учебник для студентов, аспирантов, преподавателей и тренеров по дисциплине «Физическая культура». М.: Терра спорт, 2000. - 272 с.
3. Мамадова, Ф. (2023). BO'LAJAK JISMONIY MADANIYAT MUTAXASSISLARINING PEDAGOGIK MADANIYATI VA KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK MODEL. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences.*, 3(7), 266-272.
4. Tursinovich, K. A., Mirzaakhmadovna, M. F., & Alijonovich, E. T. (2022). 'Topical issues of pre-university preparation of students in the field of physical culture and sports. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 7, 253-255.
5. Qayumovna, R. M. (2021). Examining and monitoring of the impact of hypo dynamic factors on the state of physical fitness in students. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, 3, 40-43.